

**Raftul
Denisei**

Colecție coordonată de
DENISA COMĂNESCU

ROSE TREMAIN

SONATA GUSTAV

Traducere din limba engleză și note de
VERONICA D. NICULESCU

HUMANITAS
fiction

Redactor: Raluca Popescu
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Cristian Negoită
DTP: Florina Vasiliu, Carmen Petrescu

Tipărit la Real

ROSE TREMAIN
THE GUSTAV SONATA
Copyright © Rose Tremain 2016
All rights reserved.

© HUMANITAS FICTION, 2019, pentru prezenta versiune românească

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
TREMAIN, ROSE
Sonata Gustav / Rose Tremain; trad. din engleză și note de Veronica D. Niculescu. –
București: Humanitas Fiction, 2019
ISBN 978-606-779-476-2
I. Niculescu, Veronica D. (trad.) (note)
811.111

EDITURA HUMANITAS FICTION
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 021/311 23 30

*În amintirea lui Richard Simon
1923–2013*

„La stăruința să spun de ce-l iubeam, eu simt că vorbele nu pot dovedi decât răspunzând: pentru că era el, pentru că eram eu.”¹

Michel de Montaigne, *Despre prietenie*

1. Michel de Montaigne, *Eseuri*, vol. 1, traducere de Mariella Seulescu, Editura Minerva, București, 1984.

PARTEA ÎNTÂI

Mutti

Matzlingen, Elveția, 1947

La vârsta de cinci ani, Gustav Perle era sigur de-un singur lucru: își iubea mama.

O chema Emilie, dar toată lumea îi spunea Frau Perle. (În Elveția, în vremurile acelea, după război, oamenii erau protocolari. Putea să treacă o viață întreagă și să nu *știi* care e prenumele celui mai apropiat dintre vecini.) Gustav îi spunea „Mutti“¹ lui Emilie Perle. Avea să fie „Mutti“ toată viața lui, chiar și după ce numele începuse să-i sune copilăros: era Mutti a lui și numai a lui, o femeie slabă cu voce pițigăiată, păr răvășit și-un fel ezitant de a trece dintr-o cameră în alta a micului apartament, de parcă s-ar fi temut să nu descopere, între un spațiu și următorul, obiecte – sau chiar oameni – pe care nu era pregătită să le întâlnească.

Apartamentul de la etajul al doilea, la care se ajungea pe o scară de piatră prea impozantă pentru clădirea aceea, dădea spre râul Emme din orașul Matzlingen, aflat într-o regiune a Elveției cunoscută drept Mittelland, între munții Jura și Alpi. Pe perețele micuței camere a lui Gustav se afla o hartă a Mittellandului, ținut care se arăta ca fiind deluros, verde și populat de vite, mori de apă și bisericuțe acoperite cu șindrilă. Uneori Emilie lua mâna lui Gustav și i-o îndrepta spre malul nordic al râului unde era însemnat Matzlingen. Simbolul care marca orașul era o roată de cașcaval din care fusese tăiată o felie. Gustav

1. Mămică, mami (germ.).

își amintea că o întrebase pe Emilie cine mâncase felia care lipsea. Dar Emilie îi spusese să n-o bată la cap cu întrebări aiurea.

Pe un bufet din sufragerie era o fotografie a lui Erich Perle, tatăl lui Gustav, care murise înainte ca Gustav să fie suficient de mare încât să și-l poată aminti.

În fiecare an pe 1 august, de Ziua Națională a Elveției, Emilie așeza buchețele de gențiană în jurul fotografiei și îl punea pe Gustav să îngenuncheze în fața acesteia și să se roage pentru sufletul tatălui său. Gustav nu înțelegea ce-i acela un suflet. El vedea doar că Erich era un bărbat chipeș, cu un zâmbet încrezător, care purta uniformă de polițist cu nasturi strălucitori. Așa că s-a hotărât să se roage pentru nasturi – pentru ca ei să rămână la fel de strălucitori, iar zâmbetul mândru al tatălui să nu pălească peste ani.

— A fost un erou, îi reamintea Emilie fiului ei în fiecare an. La început, eu n-am înțeles asta, dar a fost. A fost un om bun, într-o lume stricată. Oricine îți spune altceva greșește.

Uneori, cu ochii închiși și cu mâinile împreunate, ea bănuia și alte lucruri pe care și le amintea despre Erich. Într-o zi, a spus:

— Ce s-a întâmplat a fost foarte nedrept. Nu s-a făcut niciodată dreptate. Și nici n-o să se facă vreodată.

Îmbrăcat în șorțuleț, cu părul frumos pieptănat, Gustav era dus în fiecare dimineață la grădinița din zonă. Rămânea absolut nemișcat în ușa școlii, privind-o pe Emilie cum se îndepărtează pe alee. Nu plângea niciodată. Simțea adesea cum plânsul încearcă să-i urce dinspre inimă, dar întotdeauna îl forța să rămână acolo. Fiindcă așa îi spusese Emilie că trebuie să se poarte în lume. Trebuia să *se stăpânească*. În lume se petreceau o grămadă de nedreptăți, zicea ea, dar Gustav trebuia să se comporte ca tatăl lui, care, atunci când fusese tratat nedrept, se purtase ca un om onorabil; *se stăpânise*. În acest fel, Gustav avea să fie pregătit pentru orice ar mai fi urmat. Căci chiar și în Elveția, unde războiul nu pătrunsese, nimeni nu știa deocamdată cum avea să arate viitorul.

— Deci, i-a zis ea, tu trebuie să fi *ca Elveția*. Înțelegi? Trebuie să te stăpânești și să fi curajos, să te ții deoparte, puternic. Și astfel o să ai o viață cum se cuvine.

Gustav habar n-avea ce înseamnă „o viață cum se cuvine“. Tot ce știa era viața pe care o ducea el, cea cu Emilie în apartamentul de la etajul al doilea, cu harta Mittellandului pe perețele dormitorului său și cu ciorapii lui Emilie uscându-se pe o sârmă deasupra căzii de fier. Își dorea să rămână mereu acolo – ciorapii aceia. Își dorea să nu se schimbe niciodată gustul și textura acelor *knödel*¹ pe care le mâncau la cină. Până și mirosul de cașcaval din părul lui Emilie, care nu-i plăcea în mod deosebit – știa că și acesta trebuia să rămână așa fiindcă slujba lui Emilie de la cooperativa de brânză din Matzlingen era cea care îi ținea în viață.

Specialitatea cooperativei din Matzlingen era cașcavalul Emmental, făcut din lapte colectat de pe văile râului Emme. Emilie îi spunea lui Gustav, cu tonul unui ghid turistic:

— În Elveția s-au inventat multe lucruri minunate, iar cașcavalul Emmental e unul dintre ele.

Dar, în ciuda faptului că era minunat, vânzările de Emmental – atât pe teritoriul Elveției, cât și în țările învecinate, care încă se chinuiau să se reconstruiască după război – erau nesigure. Iar dacă vânzările erau scăzute, primele plătite muncitorilor de Crăciun și de Ziua Națională puteau fi dezamăgitoare.

Emilie Perle era cuprinsă de neliniște așteptând să vadă ce primă va lua. Stătea așezată la raftul din bucătărie (nu era o masă, ci doar un raft prins într-o balama, unde ședea ea și Gustav când luau masa) și-și făcea calculele pe marginile cenușii ale *Matzlingerzeitung*, ziarul local. Tiparul de pe hârtia de ziar îi mânjea întotdeauna calculele. Și nici cifrele ei nu se limitau la coloanele lor, ci rătăceau peste reportajele despre Campionatul de *Schwinger*² și despre faptul că în pădurile din apropiere au

1. Găluște (în germană în original).

2. Un sport asemănător cu luptele greco-romane, în varianta elvețiană.

fost zăriți lupi. Uneori, mâzgăliturile nervoase ale lui Emilie erau întinate și de lacrimi. Ea îi spusese lui Gustav să nu plângă niciodată. Dar regula asta părea să nu i se aplice și ei, fiindcă uneori, seara târziu, Gustav se strecura din camera sa și o găsea pe Emilie plângând pe paginile din *Matzlingerzeitung*.

În aceste momente, răsuflarea mamei mirosea adesea a anason și ea strângea în mână un pahar întunecat de-un lichid galben, iar lui Gustav îi era frică de aceste lucruri – de răsuflarea ei cu iz de anason, de paharul murdar și de lacrimile mamei. Se cocoța pe un taburet lângă ea și o privea cu coada ochilor săi cenușii, iar în curând Emilie își sufla nasul, se întindea spre el și spunea că-i pare rău. El o pupa pe bărbia umedă și fierbinte, iar apoi ea îl lua în brațe, clătînându-se un pic sub greutatea lui, și-l ducea înapoi în camera lui.

Dar în anul în care Gustav a împlinit cinci ani nu s-a acordat nici o primă de Crăciun, iar Emilie a fost nevoită să-și ia un al doilea serviciu, pentru diminețile de sâmbătă, ca femeie de serviciu la Biserica Protestantă Sankt Johann.

I-a spus lui Gustav:

— Asta-i o muncă la care poți să mă ajuți și tu.

Așa că au plecat împreună de-acasă foarte devreme, înainte ca orașul să se trezească de-a binelea și înainte să apară prima geană de lumină pe cer. Au mers pe jos prin zăpadă, la lumina slabă a două felinare, aburind cu răsuflările fularele de lână de la gură. Când au ajuns la biserică, și aceasta era întunecată și rece. Emilie a aprins cele două lumini verzui înguste aflate de o parte și de alta a naosului și și-au început treaba, ordonând cărțile de rugăciuni, ștergând praful de pe băncuțe, măturând podeaua de piatră, lustruind sfeșnicele de alamă. Se auzeau bufnițele afară, în întunericul ce începea să se risipească.

Pe măsură ce lumina zilei sporea, Gustav revenea la treaba lui preferată. Îngenunchea pe o pernuță, pe care o trăgea după el când înainta, și curăța grilajul de fier care trecea de-a lungul culoarului dintre scaune. Lui Emilie i-a zis că trebuia să facă

treaba asta cu mare grijă, fiindcă fierul avea tot felul de ornamente și trebuia să le curețe cu cârpa trecând pe deasupra lor și prin ele, iar ea i-a spus:

— Da, Gustav, foarte bine. E bine să-ți faci treaba cu grijă.

Însă ce nu știa ea era că Gustav căuta de fapt obiectele care căzuseră *prin* grilaj și care zăceau acolo, în praf. El considera această colecție bizară „comoara“ lui. Numai niște mâini mici ca ale lui putea extrage obiectele. Din când în când, găsea și bani, dar întotdeauna erau acei bănuți lipsiți de valoare cu care nu se putea cumpăra nimic. Cel mai adesea erau agrafe, petale de flori ofilite, mucuri de țigară, ambalaje de dulciuri, clame de hârtie și cuie de fier. Știa că lucrurile astea erau lipsite de importanță, dar nu conta. Într-o zi, a găsit un ruj nou-nouț, într-o cutiuță aurie. L-a desemnat „comoara principală“.

Ducea toate acestea acasă în buzunarele paltonului și le ascundea într-o cutie de lemn în care se aflaseră cândva țigările de foi pe care obișnuia să le fumeze tatăl său. Netezea ambalajele de la dulciuri, admirând culorile vii, și scutura tutunul rămas în mucuri într-o cutiuță.

Când era singur în camera lui, se uita la comoară. Uneori, o atingea și o mirosea. Faptul că o ascundea de Emilie – ca și cum ar fi putut fi un dar pentru ea, cu care să o surprindă într-o zi – era ceea ce-l încânta cel mai tare. Rujul era de-un purpuriu închis, aproape negru, o culoare ca de prună fiartă, iar lui i se părea frumos.

El și Emilie trebuiau să petreacă la biserică două ore, ca să pregătească totul lună pentru slujbele de la sfârșitul săptămânii. În acest răstimp, puțini oameni intrau, înfofoliți din cauza frigului, se așezau pe băncuțe și se rugau sau se duceau la altar și se uitau la pietă, un vitraliu de culoarea chihlimbarului din fereastra de la apus.

Gustav vedea că Emilie îi ocolea furișându-se cu grijă, de parcă ar fi încercat să fie invizibilă. Acești oameni rareori spuneau

*Grüezi*¹ sau îi spuneau pe nume, Frau Perle. El îi privea de pe pernuța lui. A remarcat că majoritatea erau bătrâni. I se păreau niște ființe nefericite, care nu aveau nici o comoară secretă. Se gândea că poate ei nu avuseseră „o viață cum se cuvine“. Se întreba dacă nu cumva „viața așa cum se cuvine“ nu consta în lucrurile pe care doar el le putea vedea – lucrurile de sub vreun grilaj sau altul, peste care cei mai mulți dintre oameni pășeau nepăsători.

După ce terminau curățenia, Gustav și Emilie plecau pe jos acasă, mergând unul lângă altul. La ora aceea deja circulau tramvaiele, un clopot se auzea bătând undeva, un stol de porumbei fâlfâia de pe-un acoperiș pe altul, iar florăreasa își scotea afară vasele și gălețile în fața chioșcului de la colțul străzii Unter der Egg. Florăreasa, pe care o chema Frau Teller, îi saluta întotdeauna și le zâmbea, chiar și dacă ninge.

Unter der Egg se numea strada pe care se afla clădirea cu apartamentul lor. Înainte să se construiască aceste blocuri, Unter der Egg fusese o fâșie de pământ cu iz rural, unde locuitorii din Matzlingen puteau lua loturi de teren în arendă și puteau cultiva legume, dar timpurile acelea erau de mult duse. Acum mai existau doar un trotuar lat, o fântână metalică de unde se putea bea apă și chioșcul lui Frau Teller, care era ultimul memento al plantelor verzi care creșteau pe aici. Emilie zicea uneori că i-ar fi plăcut să cultive legume – varză roșie, zicea, mazăre cățărătoare și dovlecei.

— Dar măcar, spunea ea oftând, bine că locul ăsta n-a fost distrus de război.

Îi arătase lui Gustav niște poze în reviste cu locuri distruse. Îi spusese că nici unul nu era din Elveția. Dresda. Berlin. Caen. În toate fotografiile acestea nu apărea nici un om, însă într-una dintre ele era un câine alb, care stătea singur pe un munte de moloz. Gustav a întrebat ce se întâmplase cu câinele, iar Emilie îi spusese:

1. „Bună ziua“, în germana elvețiană.

— N-are rost să întrebi ce s-a întâmplat, Gustav. Poate că și-a găsit un stăpân bun sau poate c-a murit de foame. De unde să știi eu? În război, totul depindea de cine erai și *unde* erai. Iar mai departe era doar mâna destinului.

Gustav s-a uitat lung la mama ei.

— Și noi unde eram? a întrebat.

Ea a închis revista și a pus-o deoparte, împăturind-o ca pe o haină mătăsoasă, pe care avea de gând să o poarte din nou în viitorul apropiat. I-a cuprins fața lui Gustav în palme.

— Noi eram aici, i-a zis, în siguranță, în Matzlingen. Pentru o vreme, când tatăl tău era adjunct al șefului poliției, am avut chiar și un apartament frumos pe Fribourgstrasse. Aveam un balcon, unde creșteam mușcate. De câte ori văd o mușcată mă gândesc la cele pe care le creșteam eu.

— Și apoi am venit pe Unter der Egg? a întrebat Gustav.

— Da. Apoi am venit pe Unter der Egg.

— Doar tu și cu mine?

— Nu. La început am fost toți trei. Dar nu pentru mult timp.

După ce făceau curat în biserică, Gustav și Emilie ședeau la raftul pliant din bucătăria lor mititică, unde beau ciocolată caldă și mâncau pâine neagră cu unt. Ziua lungă de iarnă se întindea înaintea lor, rece și pustie. Uneori, Emilie se ducea iarăși în pat și își citea revista. Nu se scuza pentru asta. Spunea că copiii trebuie să învețe să se joace singuri. Spunea că dacă nu învățau să facă asta nu-și dezvoltau imaginația.

Gustav se tot uita pe fereastra din camera lui la cerul alb. Singura jucărie pe care-o avea era un trenuleț de tinichea, așa că își punea trenul pe pervaz și îl plimba încolo și-ncoace. Adesea era atât de frig lângă fereastră, încât răsuflarea lui Gustav scotea aburi adevărați, pe care el îi îndrepta spre locomotivă. La ferestrele vagoanelor erau pictate fețe de oameni, și toți călătorii aveau niște expresii foarte mirate. Acestor oameni năuciți Gustav le șoptea din când în când:

— Trebuie să *vă stăpâniți*.

Cuprins

PARTEA ÎNTÂI

Mutti	11
Anton	20
<i>Nusstorte</i>	28
Teiul	35
Gheață	42
Nucă de cocos	47
Vederi din Davos	56
Ludwig	61
Solo	69
Pharma	76
Muntele vrăjit	86

PARTEA A DOUA

Schwingfest	103
Fribourgstrasse	110
Ceai dansant	117
Liebermann	123
Furtișag	132
Perlă	139
Nebunie	146
Două duminici	154
Bătaia inimii	160
Început și sfârșit	167

PARTEA A TREIA

Hotelul Perle	177
Anton	183
Distracție	189
Momentul Zimmerli	197
Frau Erdman	202
Hans Hirsch	209
Trei părți	214
Nu poți ști sigur niciodată	221
Absență	227
Interludiu	235
Tată și fiu	245
Două femei	253
Locul nepotrivit	262
<i>Allegro vivace</i>	269
Mulțumiri	273